

NECROPOLA DIN SECOLELE IV-V DE LA NICHITENI (COM. COȚUȘCA, JUD. BOTOȘANI)

Octavian Liviu ȘOVAN

Schlüsselwort: Völkerwanderungszeit; Sântana-de-Mureș-Kultur; Körperbestattung

Necropola de la Nichiteni a fost descoperită în anul 1961, cu prilejul unor lucrări de mari proporții pentru îndiguirea cursului pârâului Volovăț și realizarea unei acumulări de apă în locul numit *Mârzac*, situat la circa 800 m nord de satul Nichiteni și la circa 1 km sud-sud-est de satul Coțușca, pe partea stângă a pârâului amintit. De altminteri, panta sudică a dealului aflat la sud de satul Coțușca, mărginită la sud și vest de pârâul Volovăț și străbătută de șoseaua Nichiteni-Coțușca, constituie un loc ideal pentru locuire. În acest areal, situat pe o lungime de circa 450 m, s-au descoperit artefacte din șase perioade istorice: paleolitic, eneolitic dezvoltat (cultura Cucuteni B), bronz târziu (cultura Noua cu elemente Costișa), Hallstatt târziu (cultura getică), migrații (cultura Sântana de Mureș-Černjachov) și medieval timpuriu (culturile Costișa-Botoșana și Suceava-Șipot-Botoșana)¹. Tot aici, cu prilejul unui sondaj efectuat în 1993 de O. L. Șovan, alături de fragmente ceramice cucuteniene a fost descoperită o camee de agat din sec. III d. Hr., având gravată o figură cunoscută din mitologia grecească, aceea a capului Meduzei². Sondajul efectuat și studiul pe Google Earth în 2009 au permis identificarea exactă a perimetrului cercetărilor în necropolă și a locuirii cucuteniene.

În anii 1962, 1964 și 1966, Em. Zaharia și N. Zaharia au efectuat săpături de salvare în zona necropolei din secolele IV-V d. Hr., recuperând și o parte din inventarul mormintelor distruse cu ocazia amenajării barajului amintit. În total au fost dezvelite un număr de 25 de morminte, între care, prin bogăția obiectelor aflate asupra și în preajma persoanei înmormântate, se detașează mormântul 18. Inventarul acestui mormânt, complex de care ne vom ocupa în cele ce urmează, conținând printre altele un pahar de sticlă și două fibule de argint cu placă pentagonală și semidisc, se află în colecțiile Muzeului Județean Botoșani³. Restul materialului arheologic recoltat prin săpăturile de salvare se află în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei din Iași și ale Institutului de Arheologie din Iași.

Mormântul 18. Înhumatie (pl. 1). Adâncimea nu a fost notată. Orientarea NNE-SSV. Groapa era rectangulară cu colțurile rotunjite. Scheletul, întins pe spate și cu mâinile pe lângă corp, a fost deranjat în zona toracelui încă din antichitate.

Inventarul mormântului cuprinde:

1. Fibulă de argint cu semidisc, decorat pe marginea semicirculară și placă pentagonală la picior, cu resort simplu, cu o singură spirală și portagrafa lipsă. Baza arcului are un singur orificiu prin care trece axul de fier al resortului. Fibula are un buton fixat pe capătul tijei de susținere a plăcii semicirculare. A fost descoperită pe partea stângă superioară a toracelui. L 5,5 cm (pl. 2, 1).

2. Fibulă de argint identică, descoperită pe partea dreaptă superioară a toracelui (pl. 2, 2).

¹ N. Zaharia, *Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952 și 1957*, în *ArhMold*, I, 1961, p. 23; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova (de la paleolitic până în secolul al XVIII-lea)*, București, 1970, p. 254; N. Zaharia, Em. Zaharia, *Contribuții privind rezultatele unor cercetări arheologice în Câmpia Jijiei Superioare din jud. Botoșani*, în *Din trecutul județului Botoșani*, I, Botoșani 1974, p. 137; D. Teodor, *Descoperiri arheologice din sec. VI-XI e.n. în județul Botoșani*, în *Din trecutul județului Botoșani*, I, Botoșani 1974, p. 102-103; idem, *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele V-XI*, București, 1997, p. 122; Dorin Popescu, *Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1964*, în *SCIVA*, XVI, 3, 1965 p. 599; Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, București, 1976, p. 92.

² O. L. Șovan, *Meduza de la Nichiteni*, în *Forum cultural*, an I, nr. 2, Botoșani, 2001, p. 7-8.

³ Desenele au fost realizate de Ecaterina Rusu de la Muzeul Județean Botoșani.

3. Pieptene de os cu mâner semicircular și marginile plăcilor cu dinți verticali, cu două alveolări pe marginile laterale, lucrat din trei rânduri de plăci prinse cu nituri de bronz. Plăcile laterale ale mânerului sunt decorate cu două rânduri de caneluri paralele. A fost descoperit în stânga craniului. Î 7 cm (pl. 1, 3).

4. Cataramă de bronz cu veriga circulară îngroșată, descoperită în dreapta vertebrelor lombare. Dimensiuni 2,5x2,8 cm (pl. 1, 4).

5-59. Colier format din 55 de mărgel, descoperit în zona claviculelor, alcătuit din 14 mărgel de carneol polifațetate, cu lungimi cuprinse între 1-1,6 cm (pl. 3, 5-18) și 41 mărgel de coral, cu diametre între 0,4-0,6 cm (pl. 3, 19-59).

60-70. Colier format din 11 mărgel, descoperit pe oasele bazinului, alcătuit din 10 mărgel discoidale de chihlimbar cu diametre între 1,4-1,7 cm (pl. 3, 60-69) și o mărgică de sticlă verde, cu diametrul de 2,7 cm (pl. 2, 70).

71. Pandantiv din colț de mistreț perforat, descoperit între femure. L 7,8 cm (pl. 1, 71).

72. Pandantiv din scoică marină *Cypraea*, cu orificiu pentru veriga de atârnare, găsit între femure. Î 6, 6 cm (pl. 2, 72).

73. Oală din pastă zgrunțuroasă lucrată la roată, cu fundul plat, descoperită în poziția culcat într-un șir de recipiente în stânga corpului. Î 15, 2 cm (pl. 3, 73).

74. Castron din pastă fină cenușie, lucrat la roată, cu fundul inelar profilat. Î 5,6 cm (Pl. 3, 74).

75. Castron lucrat la roată din pastă fină cenușie, cu fundul inelar profilat. Î 8 cm (pl. 3, 75).

76. Castron lucrat la roată din pastă fină cenușie, cu două caneluri pe umăr și fund concav. Î 12, 8 cm (pl. 3, 76).

77. Castron bitronconic lucrat la roată din pastă fină cenușie, cu fundul inelar. Î 11, 2 cm (pl. 3, 77).

78. Castron bitronconic lucrat la roată din pastă fină cenușie, cu marginea înaltă evazată și fundul inelar. Î 8, 3 cm (pl. 3, 78).

79. Fragmente dintr-un castron bitronconic lucrat la roată din pastă fină cenușie, cu nervură pe umăr și fund inelar, descoperit în vasul 78. Î 8, 4 cm (pl. 3, 79).

80. Supieră bitronconică lucrată la roată din pastă fină cenușie, cu nervură pe umăr și fund inelar profilat. Î 20 cm (pl. 3, 80).

81. Pahar de sticlă verzuie, decorat cu o canelură lată sub margine și două registre de fațete ovale, descoperit în vasul 80. Î 6, 6 cm (pl. 2, 81).

82-83. Două fusaiole bitronconice de lut, descoperite în stânga picioarelor (nu au mai fost descoperite în colecțiile Muzeului județean Botoșani și din acest motiv ele nu apar în planșă).

84. Între vasele 77 și 80 au fost descoperite numeroase resturi de ofrandă provenind de la un ovicaprin. Sub acestea au fost găsite resturi de cărbune de lemn și două cuțite de fier, care s-au dezintegrat în timpul recoltării.

Fibulele de argint cu placă pentagonală și semidisc descoperite la Nichiteni se încadrează, conform clasificării lui Ambroz în grupa 21, subgrupa I, cu patru variante, fiind datate în secolul IV și la începutul secolului V⁴. Conform clasificării stabilită pentru inventarul necropolei de la Mihălășeni⁵, ele se încadrează în tipul 4, varianta a 4a și se poziționează, conform incidenței seriilor tipologice de obiecte (planșa 387), în faza a III-a a necropolei, deci în etapa târzie, datată în a doua jumătate a secolului IV, eventual la începutul secolului al V-lea. Această variantă de fibulă pare să fie răspândită mai ales în aria vestică a culturii Sântana de Mureș - Černjachov.

Paharul de sticlă descoperit la Nichiteni, prin caracteristicile sale de formă și ornamentație, își găsește cele mai apropiate analogii în două descoperiri din Peninsula Scandinavă, și anume de la Borrby (Suedia) și Rådal (Norvegia), încadrate de E. Straume tipologic în varianta I B 3 și cronologic în faza C3 cu probabilitate până în jurul anului 400 d. Hr.⁶.

⁴ A. K. Ambroz, *Fibuly juga evropejskoj časti SSSR. II v. do n. è. – IV v. n. è. Archeologija SSSR. Svod archeologičeskich istočnikov*, D1-30, Moscova, 1966, p. 77, 82.

⁵ O. L. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Mihălășeni (județul Botoșani)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2005, pl. 387.

⁶ E. Straume, *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.*,

Pieptenele lucrat din corn de cerb descoperit la Nichiteni se încadrează, conform aceleiași clasificări de la Mihălășeni în tipul 1, varianta 1a. Acest tip de pieptene se regăsește și în mediile anterioare locale, ca în așezarea de tip Chilia-Militari de la Târgșor⁷ din sec. III d. Hr., ca și în cultura Wielbark, cum ar fi la Pruszcz-Gdańsk⁸. Datarea sa timpurie este confirmată și de tabelul incidenței seriilor tipologice de obiecte pe faze de la Mihălășeni, unde apare și în fazele I și II, dar tipul acesta de pieptene își continuă existența și în faza a III-a târzie a necropolei. În aceeași situație se află și singura oală din pastă zgrunțuroasă descoperită în mormânt (tip 6b), dar și castronul de la poziția 75 (tip 6c), care se regăsesc în cadrul fazei a II-a, dar și în faza a III-a, târzie, a necropolei.

În concluzie, materialul arheologic descoperit în mormântul 18 de la Nichiteni indică, fără urme de îndoială, apartenența necropolei la arealul culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Datarea sa este asigurată prin cele două fibule, pieptenele de os și paharul de sticlă, care o situează în faza sa târzie, a doua jumătate a secolului al IV și posibil și la începutul secolului V.

DAS GRÄBERFELD DES IV.-V. JAHRHUNDERT VON NICHITENI (GEM. COȚUȘCA, BEZIRK BOTOȘANI)

Das Gräberfeld von Nichiteni wurde 1961 während der Errichtung einer Talsperre auf dem Fließchen Volovăț entdeckt und zum Teil zerstört. 1962, 1964 und 1966 haben Em. Zaharia und N. Zaharia durch Notgrabungen weitere 25 Gräber untersucht, von denen die Körperbestattung Nr. 18 hier vorgestellt werden wird.

Die Grabgrube ist etwa rechteckig und NNE–SSW orientiert. Die Tiefe ist nicht bekannt. Das Skelett ist im allgemeinen rückenliegend, mit längs des Körpers ausgestreckten Armen, und gehört einer Frau. In der Thoraxzone ist das Skelett teilweise zerstört (Taf. 1).

Das reiche Grabinventar umfaßt zwei Silberfibeln (Taf. 2, 1-2), ein Beinkamm (Taf. 1, 3), eine Bronzeschnalle (Taf. 1, 4), zwei Perlenketten (von denen eine mit Karneol- [Taf. 3, 5-18] und Korallenperlen [Taf. 3, 19-59] und andere mit Bernsteinperlen [Taf. 3, 60-69] und eine größere Glasperle [Taf. 2, 70] auf dem Becken), ein Eberzahn (Taf. 1, 71), ein Gehäuse *Cypraea* (Taf. 2, 72), acht scheibengedrehte Tongefäße (Taf. 3, 73-80), ein Glasbecher mit Facettenschliff (Taf. 2, 81), zwei (verlorene) Spinnwirtel, zwei (verlorene) Eisenmeser, Schafknochen und Hozkohle.

Die Körperbestattung Nr. 18 von Nichiteni gehört der Sântana-de-Mureș-Černjachov-Kultur, und der Autor datiert sie in der zweiten Hälfte des IV. Jahrhundert, mit Wahrscheinlichkeit bis am Anfang des V. Jahrhundert.

Verzeichnis der Tafeln

Taf. 1. Nichiteni. Grab 18 (3, Beinkamm; 4, Bronzeschnalle; 71, Eberzahn).

Taf. 2. Nichiteni. Grab 18 (1-2, Silberfibeln; 70, grünliche Glasperle; 72, Gehäuse *Cypraea*; 81, Glasbecher).

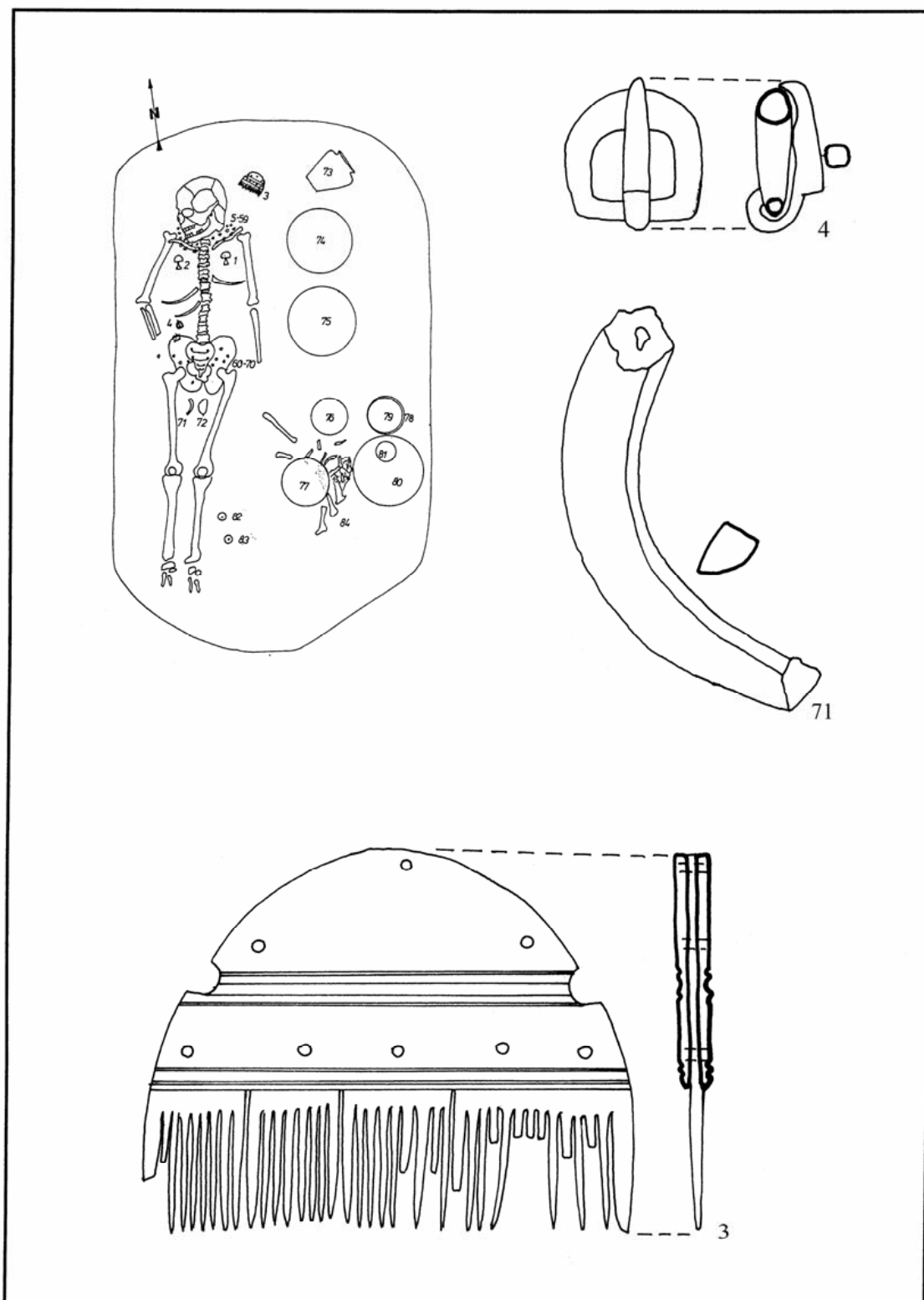
Taf. 3. Nichiteni. Grab 18 (5-18, Karneolperlen; 19-59, Korallenperlen; 60-69, Bernsteinperlen; 73-80, scheibengedrehte Gefäße aus feinem (74-80) und gemagertem Ton (73)).

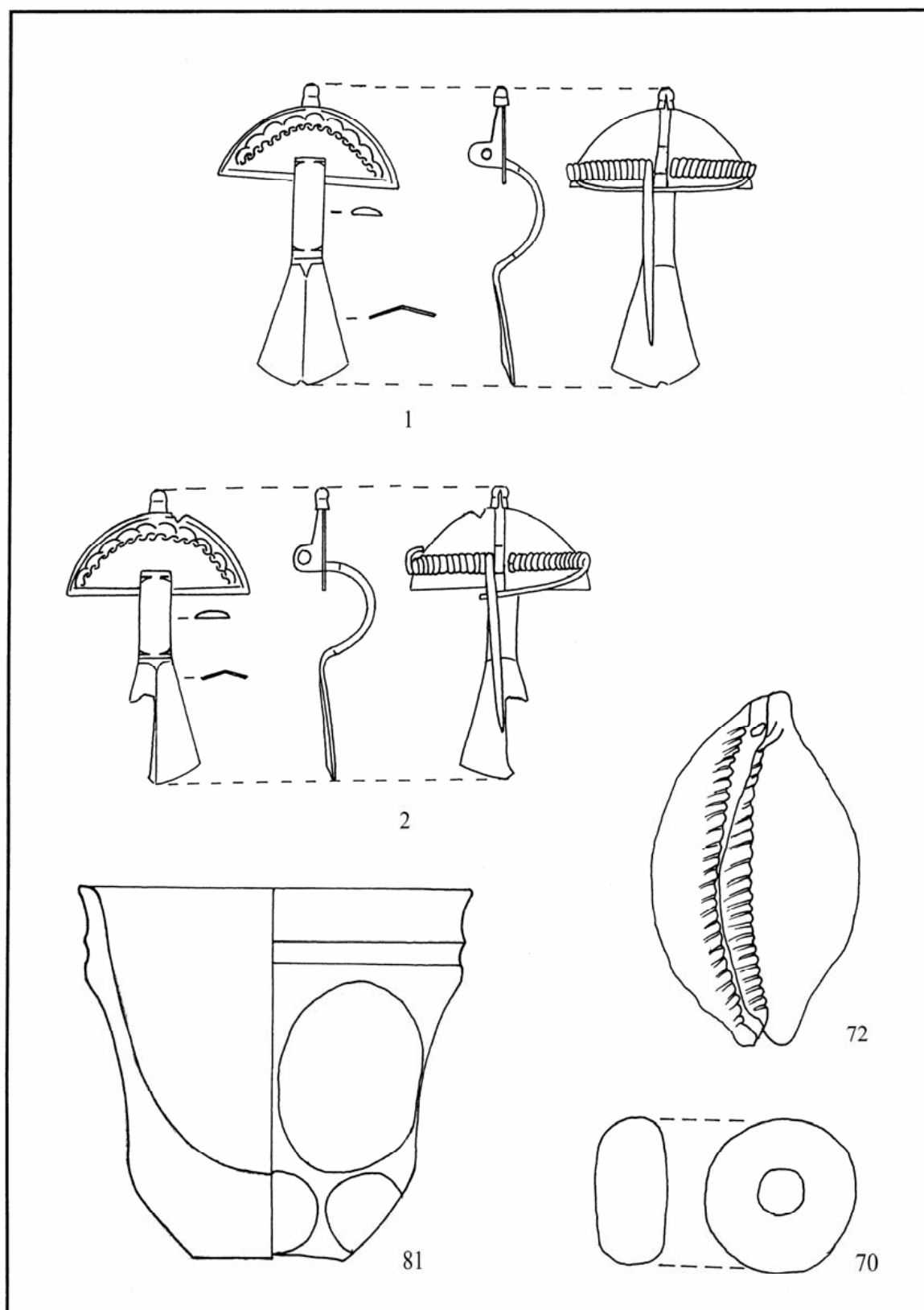
Oslo, 1987, p. 29-30, 47, 108, 127, 141, Taf. 4, 59, 152.

⁷ Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, p. 52, pl. LV, 4.

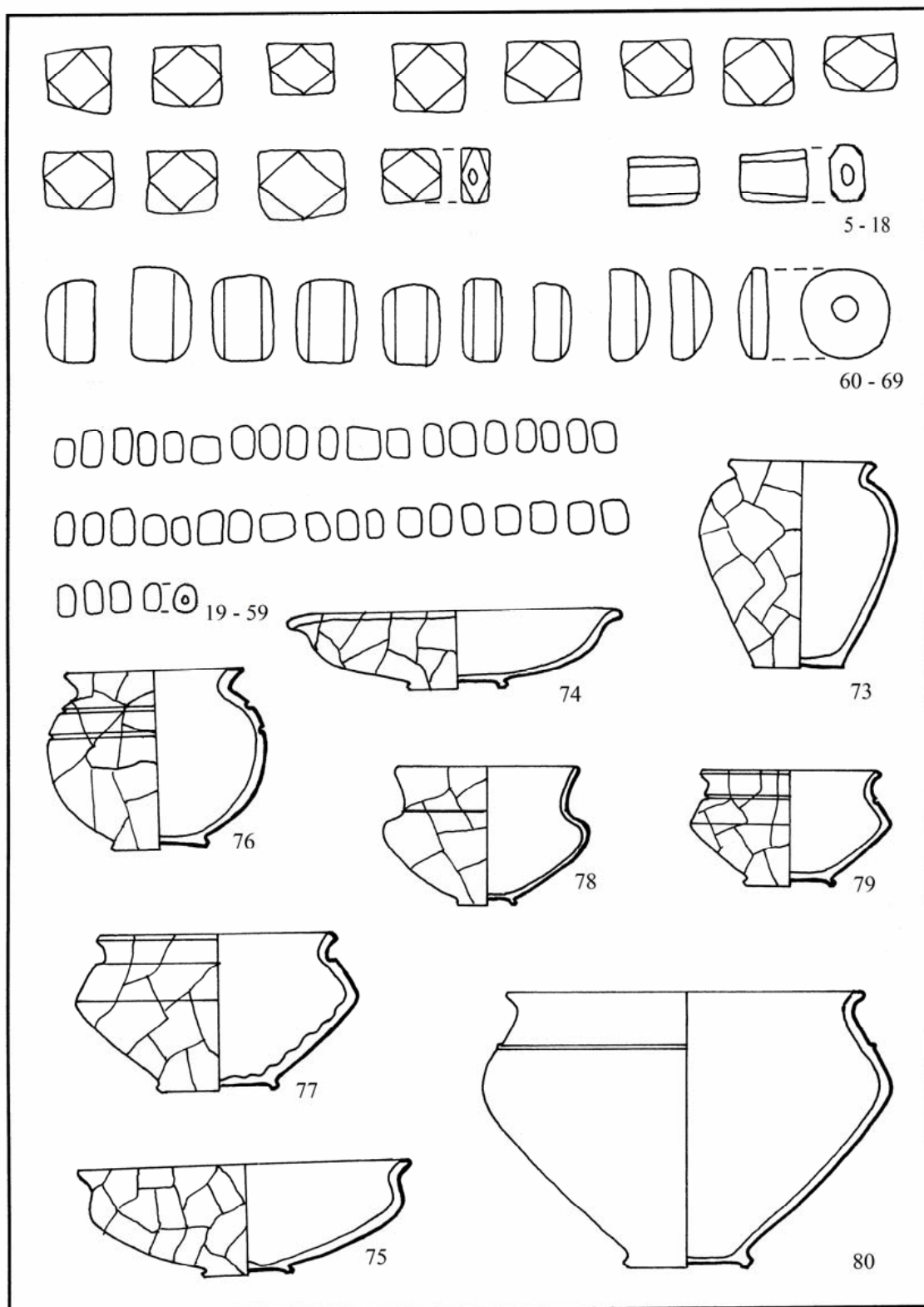
⁸ M. Pietrzak, M. Tuszyńska, *Période romaine tardive (Pruszcz-Gdańsk 7)*. Inventaria Archaeologica, LX (PL 369 - PL373), Wąsosz-Lódź, 1988, PL 371, 13.

Pl. 1. Nichiteni. Mormântul 18 (3, pieptene de os; 4, cataramă de bronz; 71, colț de mistreț).

Pl. 2. Nichiteni. Mormântul 18 (1-2, fibule de argint; 70, mărgică de sticlă verzuie; 72, scoică marină *Cypraea*; 81, pahar de sticlă).

Pl. 3. Nichiteni. Mormântul 18 (5-18, mărgelile de carneol; 19-59, mărgelile de coral; 60-69, mărgelile de chihlimbar; 73-80, vase lucrate la roată din pastă fină (74-80) și zgrunțuroasă (73).